

ЛУКИНО РАЗУМЕВАЊЕ А ПОСТОЛСКОГ СЛУЖЕЊА

Увод

Чини се саморазумљивим да би сваком покушају анализе поимања апостолског служења у теологији јеванђелисте Луке, требало да претходи констатација да његови списи и његова теолошка промишљања ове теме настају читаву једну генерацију хришћана касније од списка апостола Павла (који је први писао о истој теми). Конкретније, временска дистанца од отприлике четврт века после настајања Павлових списка подразумева то да се Лука обраћао једној новој генерацији хришћана, у једном другачијем историјском тренутку живота ране Цркве. У контексту ове нове етапе живота Цркве разумљиво је да се у Лукиној теологији донекле мења перспектива у односу на апостолско служење, у поређењу са Павловом перспективом.¹

Лукин историографски приказ хришћанства првог века као свој превасходан циљ имао је учвршћивање и ојачавање темеља вере и различитих аспеката живота Цркве за њему савремене, али свакако и за будуће генерације хришћана, које међу собом више неће имати живе апостоле, као недвосмислене сведоке аутентичног хришћанског живљења. Један од аспеката који сведочи у прилог овоме је Лукино експлицитно лоцирање епицентра јединства прве генерације хришћана у Дванаесторици апостола који су се налазили у Јерусалиму.² У овом контексту значајна је чињеница да „апостоли“ и „Дванаесторица“ пре Луке нису били поистовећивани, тј. нису обавезно означавали идентичну групу људи.³ Наиме, највероватније је да су хришћани у Јерусали-

---

¹ Σ. Δεσπότης, «Ο Λουκάς ως ιστορικός και ευαγγελιστής», Σύναξη 107 (2008), 4-16.

² С. С. Hill, „The Jerusalem Church“, у: *Jewish Christianity Reconsidered – Rethinking Ancient Groups and Texts*, (M. Jackson-McCabe, ed.), Fortress Press, Minneapolis 2007, 39-56.

³ Ово је био случај са апостолом Павлом. Чињеница да је појам ἀπόστολος Павле примењивао на Дванаесторицу, али да га је такође користио и за описивање делатности људи који нису припадали најужем кругу Христових ученика (уз чињеницу да је његово сопствено апостолство оспоравано од стране савременика) наводи на закључак да у Павлово време највероватније није постојао

му и у Јудеји одувек посматрали дванаесторицу Христових ученика као парадигму аутентичног хришћанског живљења и вере, али хришћани који су припадали заједницама ван Палестине (хришћани који су били преобраћеници из паганства) су били више упућени на апостоле који су им проповедали Јеванђеље и били су сједињени око оснивача њихових локалних цркава. Оно што је, међутим, Лука учинио у Делима апостолским било је то да је апостоле, који су дакле првобитно представљали бројнију групу људи, поистоветио са Дванаесторицом, и у својој теологији им доделио позицију средишта и извора јединства целокупне васељенске Цркве. Сасвим је јасно, такође, да је и сам Јерусалим Лука посматрао као истинску колевку Хришћанства и мајку свих осталих локалних цркава. Стога се он веома брижљиво трудио да опише да је порекло јеванђеоске благовести у Јерусалиму, да јерусалимски хришћани утичу на све значајније сегменте ранохришћанске историје и да они дају благослов за све мисионарске активности.⁴ У том смислу он презентује и Павла као човека који виšekратно долази у Јерусалим, а његове мисије као догађаје који започињу из Јерусалима и који се завршавају у Јерусалиму.⁵

установљен и универзално прихваћен критеријум за просуђивање аутентичног апостолског служења. Павле нпр. индиректно, назива Силвана и Тимотеја апостолима у 1 Сол 2, 7 апостоли (ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι). Такође, Тита и два неименована хришћанина Павле назива „посланицима Цркава“ (2 Кор 8, 18; 23 – ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν); Епафродита (Фил 2, 25) он, чини се, укључује у овај списак. Штавише, Андроника и Јунију највероватније такође назива апостолима, додуше у једној амбивалентној фрази: „знаменитима међу апостолима“ (ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις – Рим 16, 7), притом не указујући конкретно на основу којих критеријума су они заслужили или стекли овакву титулу; можда Варнаву (1 Кор 9, 6; Гал 2, 9), можда Јакова, брата Господњег (Гал 2, 9). У неким другим приликама, међутим, појам ἀπόστολος Χριστοῦ Ἰησοῦ Павле резервише само за себе, али не и за своје сараднике (1 Кор 1, 2; 2 Кор 1, 1; Гал 1, 1), и то вероватно на основу схватања сопственог апостолства као есхатолошког дара Божијег којим је он постао „позвани апостол, изабран за Јеванђеље Божије“ (Рим 1, 1; Гал 1, 1) од стране самог Христа; R. Schnackenberg, „Apostles Before and During Paul’s Time“, W. W. Gasque, R. P. Martin (прир.) у: *Apostolic History and the Gospel – Biblical and Historical Essays Presented to F. F. Bruce*, The Paternoster Press, Exeter 1970, 287-303; M. H. Burer and D. B. Wallace, „Was Junia Really an Apostle? A Re-examination of Rom 16:7“, *New Testament Studies* 47 (2001), 76-91; L. Belleville, „Ιουνιᾶν... ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις: A Re-examination of Romans 16.7 in Light of Primary Source Materials“, *New Testament Studies* 51 (2005), 231-249.

⁴ L. W. Hurtado, *Lord Jesus Christ – Devotion to Jesus in Earliest Christianity*, Eerdmans, Grandrapids/Cambridge 2003, 195-197.

⁵ Ово Лукино настојање свакако почива на историјски веродостојним догађајима с обзиром на чињеницу да се код Павла такође могу пронаћи

У овом контексту Лука напушта раније (и вероватно првобитно) разумевање појма ἀπόστολος које се пре свега повезивало са мисионарском активношћу и описује га као појам који указује на Дванаесторицу апостола чије је седиште у Јерусалиму, који функционишу као личности које изражавају или репрезентују целокупну Цркву тј. целокупни народ Божији. Теолошки концепт „Дванаесторице апостола“ који је формулисао јеванђелист Лука је стога релативно познијег датума и њему је претходила вишедеценијска генеза развоја и промишљања појма ἀπόστολος. Другим речима, до Лукиног времена постало је јасно да су одређени људи раније називани апостолима иако је њима поверавана само једнократна мисија или служење у Цркви, тј. да они нису перманентно уживали овај статус⁶.

Међутим, иако је Лука заслужан за експлицитно повезивање и готово идентификацију појма ἀπόστολος са појмом „Дванаесторица“, сама нумеричка вредност (дванаесторице апостола) за њега више не функционише на онај начин на који је то рецимо било видљиво у јеванђељима у којима се овај појам помиње. Наиме, као што смо наглашавали, првобитно разумевање броја дванаест или самог назива „Дванаесторица“ за Христове ученике наглашавало је пре свега његов симболички карактер. Другим речима, нумеричка вредност је тумачена као указивање на довршеност Господњег дела спасења и поновно уједињење и рехабилитацију дванаест племена Израиљевих. Лука, међутим, с обзиром на чињеницу да се он обраћа члановима Цркве која функционише већ практично у другој етапи свог развоја, у тренутку када више нема присутних непосредних Христових ученика из круга Дванаесторице, жели да употребом појма ἀπόστολος укаже на једну другачију реалност. Он жели да нагласи да је хришћански живот у Цркви, њихово богослужење и њихово учење изграђено на темељу апостолског сведочења тј. на темељима онога што су апостоли видели, чули и касније засведочили о Христовом животу и учењу. Дакле, појам ἀπόστολος или појам „Дванаесторица апостола“ се код Луке прогресивно повезује не толико са есхатолошким симболизмом колико са појмом *сведочења*. Апостоли су дакле посматрани као људи који су понај-

---

недвосмислена сведочанства да је он признавао првенство Јерусалима у раном хришћанству (види нпр. Рим 15, 27). Уп: W. Schmithals, *Paulus und Jakobus*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1963, 29-51.

⁶ У Дап 14, 4 и 14, 14 Варнава и Павле се називају апостолима, тј. описују се као људи који су послани од стране старешина антиохијске заједнице (13, 1-3). Ова места би се могла упоређивати са павлоским изразима: „посланици Цркава“ (ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν – 2Кор 8, 23) и „кога сте ви послали“ (ὅμων δὲ ἀπόστολον – Фил 2, 25), који немају техничке тј. теолошке конотације већ су формално и функционално сродни појму *sheluchim* из рабинског јудаизма.

боље знали ко је био Христос и шта је он заправо чинио и поучавао, и који су били спремни да на основу сведочења о свему овоме оснивају цркве. Од овог периода, тј. од Лукиног времена најближи Христови ученици или Дванаесторица се регуларно ословљавају као апостоли.

Основне карактеристике Лукиног разумевања апостолског служења

Лукино повезивање служења Дванаесторице са појмом сведочења природно је водило ка наглашавању аспекта утемељења који има експлицитне еклисиолошке конотације. Овај аспект је наравно повезан са растућим бројем новооснованих хришћанских заједница које апостоли устројавају на темељу сопственог сведочења о Христовој личности, његовом делу и његовом животу. Што се дакле тиче служења Дванаесторице у првобитној цркви недвосмислено је јасно да су они, из Лукине перспективе посматрано, служили као темељ за подизање нових заједница хришћана и да су функционисали као прва и неразорива спона између Христа и раних обраћеника у хришћанство. Апостоли су функционисали као сведоци Христовог мисионарског деловања, учења и његовог васкрсења. У том смислу њихово сведочанство и њихов допринос Цркви били су апсолутно непоновљиви и незаменљиви.⁷ Црква у Јудеји је пре свега представљала плод њиховог непосредног присуства, поучавања и предвођења. Са друге стране, јасно је и да је Лука наглашавао улогу Дванаесторице у потврђивању рада других мисионара који су деловали ван Јудеје што се показује њиховим признавањем Павлове и Варнавине делатности, Филиповог рада у Самарији, а што на један посредан начин сведочи о њиховој отворености према харизматичним и спонтаним иницијативама других хришћана, али сведочи и о њиховом неприкосновеном и коначном ауторитету, који доноси суд о валидности мисија које они нису непосредно иницирали.⁸

Оно што је такође врло важно за разумевање Лукиног поимања апостолског служења јесте успостављање једног новог критеријума за припадање овом служењу и за признавање апостолског ауторитета, а то је живљење са Христом за време његове историјске мисије („...од ових људи који су били заједно с нама за све време откако међу нас дође и изиђе од нас Господ Исус“, Дап 1, 21-22) и најнепосредније сведочење конкретних личности о Христовом животу. Ово је, међутим, било проблематично када је у питању аутентичност Павловог апостолског иден-

---

⁷ C. Mount, *Pauline Christianity – Luke-Acts and the Legacy of Paul*, Brill, Leiden 2002, 163-180.

⁸ G. Lüdemann, *Paulus, der Heidenapostel*, Band II, *Antipaulinismus im frühen Christentum*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1983, 59-102.

титета али и других личности из Новог Завета који готово сигурно нису имали никакву везу са историјским Христом.⁹ Са друге пак стране, иако се чини да Лука својим критеријумима искључује Павла из круга аутентичних апостола, чињеница је да Дела апостолска говоре о Павлу и Варнави као о апостолима у 14, 4, и 14, 14, иако то бива у контексту мисионарског путовања на које су они послани од стране антиохијске заједнице. У овом смислу Лука је амортизовао тензије које су постојале између Јерусалима и Павла, приказујући Таршанина као човека који је једно са Дванаесторицом, али ипак, на изванредан начин, и потчињен јерусалимским апостолима.¹⁰ Једно објашњење поменуте чињенице би могло бити да је Луки била позната старија и инклузивнија употреба појма ἀπόστολος која је допуштала могућност да се апостолима називају и личности које нису припадале кругу Дванаесторице, али да он једноставно није био у потпуности сагласан са таквом употребом, односно да није преферирао ту врсту употребе термина. Ипак он није желео да овакво схватање једноставно у потпуности одбаци, јер је можда желео да покаже неку врсту поштовања према онима који су овај термин користили у ширем смислу. Овде имамо на уму пре свега апостола Павла.

Оно што је такође важно приметити у контексту Лукине теологије је да се она суочава са чињеницом да првобитна интензивна есхатолошка очекивања, у смислу очекивања Парусије у непосредној историјској близини, полако попуштају и Црква се суочава са једном перспективом релативно дуготрајног развоја унутар историје пре него што се Парусија догоди. Практично суочавање са немогућношћу антиципације дужине периода који ће Црква провести егзистирајући у историји створило је услове за појаву једне теолошке концепције која историјску егзистенцију више не сагледава као нешто у потпуности неприродно и ефемерно. У овом контексту свакако да је концепт апостолског служења посматран у светлу не само својих симболичких, већ такође и својих институционалних и еклисиолошких капацитета.

За Лукино разумевање апостолског служења од изузетног је значаја чињеница да се у Цркви не предузимају никакве озбиљније активности мимо апостолског благослова или сагласности. Ова чињеница је пак, разумљиво, од круцијалног значаја за разумевање појма апостолског прејемства. Наиме, Лука инсистира на хомогенизацији ауторитета у процесу организације Цркве и њене мисионарске експанзије, и сагледава овај процес као реалност која је иницирана и надгледана од стране

---

⁹ Лука помиње Павла као апостола само два пута и то после Варнаве (Дап 14, 4,14).

¹⁰R. Strelan, *Luke the Priest – The Authority of the Author of the Third Gospel*, Ashgate, Burlington 2008, 159-164.

Дванаесторице (9, 26-30; 8, 14-17; 6, 1-6).¹¹ У овом контексту наглашава се аспект опуномоћења које у Цркви (сходно својим харизмама) конкретне личности добијају од апостола. Служење у Цркви се, следствено, не може посматрати као феномен који се пројављује на плану индивидуалне иницијативе и реализације, тј. као феномен који конституише само жеља и процена појединца. Служење се, у контексту Лукиног разумевања увек одвија у контексту благослова оних личности којима је сам Христос предао своје служење, а то су његови најближи ученици, тј. Дванаесторица апостола.

Јерусалимска црква

У овом контексту, Лука снажно наглашава значај и ауторитет Јерусалимске цркве. Ван сваке сумње је да је устројство Јерусалимске цркве у раном хришћанству изазвало далеко већу пажњу и имало неупоредиво већи утицај од устројства цркава које су осниване међу бившим паганима. Стога, за разумевање структуре и служби у ранохришћанским заједницама од пресудне је важности уважавање значаја и утицајности јудеохришћанске заједнице Јерусалимске Цркве (која је од свих осталих хришћана, природно, посматрана као *mater et caput omnium ecclesiarum*).

По свему судећи, од самог почетка, од вазнесења Христовог, у јерусалимској цркви је било могуће приметити, на неки начин, појачано интересовање за конститутивне елементе или за институционално устројство заједнице. У овом контексту веома важно место за разумевање природе апостолске службе, из најраније историје јерусалимске заједнице, је опис избора Матије за апостола уместо Јуде Искариота (Дап 1, 15-26). Из Лукиног описа видимо да међу првим стварима које су апостоли желели да учине је да реконституишу број дванаесторице ученика (Дап 1, 15). Апостол Петар предлаже да се Јудино место употпуни и избор је пао на Матију. Сама процедура овог избора открива да је у читавој ствари учествовало отприлике четири различите групе хришћана. Први су једанаесторица Христових ученика, затим браћа Господња, затим жене, као и један шири круг ученика (Дап 1, 14). Петар карактеристично означава апостолску службу као нарочиту, посебну, изразима „служба ова“ (τῆς διακονίας ταύτης – 1, 17), „епископство његово“ (τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ – 1, 20), „апостолство“ (ἀποστολῆς – 1, 25) „сведок његовог васкрсења“ (μάρτυρα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ – 1, 22).¹²

---

¹¹ J. F. McCue, „Apostles and Apostolic Succession in the Patristic Era“, *Lutheran and Catholics in Dialogue IV: Eucharist and Ministry*, United States Catholic Conference/USA National Committee of the Lutheran World Federation, Washington/ New York 1970, 69-100.

¹² Одељак такође недвосмислено указује на Петрово првенство међу апостолима. Уп. J. D. Quinn, „Ministry in the New Testament“, *Eucharist and Ministry*.

Следећа епизода која потврђује присуство јаке конститутивне еклисиолошке свести унутар јерусалимске цркве је избор Седморице ђакона. Избор Седморице је описан као догађај у коме је мноштво јерусалимских хришћана изабрало Седморицу, а након молитве Дванаесторица положили руке на њих (6, 6).¹³ Када је реч о пракси полагања руку Дела апостолска нам доносе два извештаја о рукополагању од стране апостола и у оба случаја реч је о предавању дарова Духа Светог. Први пут када Петар и Јован полажу руке на Самарјане који су примили Јеванђеље, тј. који су се крстили (Дап 8, 14-17) и други пут када Павле у Ефесу полаже руке на човека који је пре тога примио крштење од Јована Крститеља (Дап 19, 5-6). Такође, забележена су и два случаја у Новом Завету када се рукоположење помиње у контексту одабирања одређених личности за служење у Цркви. Први пут у Делима апостолским 6, 6 где се говори о рукоположењу Седморице и други пут у Другој посланици Тимотеју 1, 6 где Павле подсећа Тимотеја на дарове Божије које је примио посредством полагања руку на њега.

Ван сумње је да је предводништво у јерусалимској цркви у почетку било идентификовано са дванаесторицом апостола, што је евидентно и на основу два наведена примера, али оно што изненађује је да Дванаесторица прилично брзо почињу да ишчезавају са сцене из разлога који нису сасвим јасни; могуће је да се ово догодило због тога што је њихова улога била превасходно повезивана са сведочењем васкрсења или са њиховом улогом при Другом доласку Христовом. У сваком случају, изгледа да се ствари у јерусалимској цркви мењају прилично брзо, у року од отприлике десет година. У време смрти Ирода Агрипе 44. године, у јерусалимској цркви се оформљује јасан образац ауторитета и црква задобија наглашенију институционалну форму. Јаков, брат Господњи постаје кључна фигура, а ово је чињеница која је очигледна у време Павловог другог одласка у Јерусалим, негде око 46. године. У Посланици Галатима 2, 9 Јаков се помиње као први од три најпроминентнија стуба Цркве, а Јаковљево управљање јерусалимском црквом сигурно траје све до његове смрти 62. године.¹⁴ Ово је дакле период нешто краћи од две деценије и

---

¹³ Интригантна је чињеница да се о Седморици у текстовима Новог Завета нигде не описује да су они вршили функцију за коју су били изабрани (тј. за служење око трпеза). Уместо тога, они су задржали службу речи коју су Дванаесторица заправо наменили за себе. Тако нпр. Стефан проповеда Господа у Јерусалиму, Филип проповеда у Самарији и широм Медитерана (Филип се чак назива јеванђелистом! Дап 21, 8). Филипова проповед је била под благословом и надгледањем Петра и Дванаесторице, а Петар и Јован одлазе да оцене дела Филипова (Дап 8, 14-17). Опширније у: А. Ehrhardt, *The Apostolic succession – In the First Two Centuries of the Church*, Lutterworth Press, London 1953.

¹⁴ F. F. Bruce, *Peter, Stephen, James & John – Studies in Early Non-Pauline Christianity*, Eerdmans, Grand Rapids, 1979, 86-119.

врло је вероватно је да је Јаков у том периоду био одговоран за усвајање матрице организације која је постојала у тадашњој јудејској синагоги. Дела апостолска описују Јакова као старешину јерусалимске цркве који је око себе окупио једно тело сачињено од презвитера.¹⁵ Чини се стога да није сасвим неосновано извући закључак да је позиција коју је **Јаков** уживао у Јерусалиму а која је врло вероватно одражавала службу еквивалентну служби првосвештеника из јудаизма, на неки начин представљала претечу или најаву епископског служења у познијој цркви. Ипак, ово Јаковљево служење које се развило у цркви разликује се од јудејског свештенства између осталог, ако не и превасходно, и због тога што се није заснивало на некаквим наследним правима већ је подразумевало лично назначење за служење од стране локалне еклисијалне заједнице.¹⁶

У сваком случају апостол Павле га је препознавао као човека са великим и нарочитим угледом међу јерусалимским хришћанима.¹⁷ У Посланици Галатима (Гал 1, 19; 2, 2-9) наводи се да је он своје јеванђеље које је проповедао незнабошцима изнео пред Јаковом. Такође, из одељка у коме Павле наводи да су неки људи дошли од Јакова, приликом његовог диспута са Петром у Антиохији, постаје јасно да је у једном тренутку ранохришћанске историје Јаков постао предводник јерусалимске заједнице и личност са највећим ауторитетом у тамошњој цркви. Сам апостол Петар је такође препознавао његову улогу предводника јерусалимске заједнице (Дап 12, 17), што се може закључити на основу његове молбе ученицима да о избављењу из затвора и о његовој жељи да напусти Јерусалим обавесте Јакова и браћу.¹⁸ Преузимање ингеренција апостолског управљања Јерусалимском црквом од стране Јакова и презвитера могло би се разумевати као процес који је највероватније био окончан до епизоде коју описују Дела апостолска у стиховима Дап 21, 18.¹⁹ Овај феномен свакако може бити протумачен и у контексту ус-

---

¹⁵ J. Painter, *Just James – The Brother of Jesus in History and Tradition*, University of South Carolina, 2004, 42-57.

¹⁶ R. Bauckham, *Jude and The Relatives of Jesus In the Early Church*, T&T Clark, London 1990, 70-79.

¹⁷ W. Popkes, „Leadership: James, Paul, and their Contemporary Background“, у: *The Missions of James, Peter, and Paul – Tensions in Early Christianity* (B. Chilton & C. Evans, прир.), Brill, Leiden/Boston 2005, 323-354.

¹⁸ B. Chilton, „James in Relation to Peter, Paul, and the Remembrance of Jesus“, у: *The Brother of Jesus – James the Just and His Mission* (B. Chilton, J. Neusner, прир.), Westminster John Knox Press, Louisville/London 2001, 138-160; J. Painter, „James and Peter: Models of Leadership and Mission“, у: *The Missions of James, Peter, and Paul – Tensions in Early Christianity* (B. Chilton & C. Evans, прир.), Brill, Leiden/Boston 2005, 143-210..

¹⁹ J. Painter, „Who Was James? Footprints as a Means of Identification“, у: *The Brother of Jesus – James the Just and His Mission* (B. Chilton, J. Neusner, прир.), Westminster John Knox Press, Louisville/London 2001, 10-65.

тановљења рудиментарног апостолског прејемства, дакле као један од најранијих примера преношења апостолског служења на друге личности у ранохришћанској заједници.

Када је реч о Јакову брату Господњем и његовој улози у раној Цркви, у контексту нашег интересовања за апостолско прејемство, чини се да је упутно напоменути евентуалне разлоге којима би се могао објаснити Јаковљев успон у организацији Јерусалимске цркве. У контексту овог феномена чини се да је разложно одбацити свођење објашњења на разлоге сродничке повезаности Јакова са Христом. Наиме, и поред експлицитног обавештења које даје јеванђелиста Јован да Исусова браћа нису веровала у њега (Јов 7, 5), ствари бивају потпуно другачије након Христовог васкрсења. У Делима апостолским видимо да се браћа Господња помињу заједно са Христовим следбеницима и Маријом на молитви (Дап 1, 14). Такође, апостол Павле наводи Јакова у списку оних којима се Господ по васкрсењу јавио у 1Кор 15, 7. Следствено, иако нам хришћански извори не дају детаљан опис феномена првенства које је Јаков задобио у ранохришћанској заједници, највероватније је да разлоге за његово успостављање не би требало тражити само у феномену примогенитуре и његове породичне везе са Христом, већ превасходно у јављању васкрслог Христа Јакову лично као догађају који је пресудно допринео његовом везивању за рану Цркву. У сваком случају, једина личност о којој Нови Завет говори нешто што макар издалека може личити на службу резиденцијалног предводника цркве који је управљање наследио непосредно од апостола (дакле на службу будућих епископа) је управо Јаков брат Господњи.²⁰

Четрдесетих година првог века, дакле, долази до далекосежних промена у структури и организацији цркве у Јерусалиму. Након погубљења Јакова Зеведејевог и Петровог принудног напуштања Јерусалима (Дап 12), на Апостолском сабору описаном у глави 15 Јаков брат Господњи председава окружен једним телом апостола и браће (15, 23). Ситуација се међутим додатно усложњава због **појаве у Дап 15 (и 11, 30) презвитера** заједно са апостолима и то у функцији предводника Јерусалимске цркве! Формула „οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι“ појављује се 6 пута у опису овог догађаја. Истовремено, иако је очигледно да Петар подржава мисију Варнаве и Павла, недвосмислено је јасно да став или одлуку о овој мисији не формулише Петар него Јаков. Релевантан догађај такође представља и чињеница да је, по повратку са свог последњег мисионарског путовања, Павле ишао да види Јакова и „све презвитере који су били сабрани“ у Јерусалиму (Дап 21, 18). На основу свега поменутог може се видети да су, у контексту догађаја које смо

---

²⁰ F. A. Sullivan, *From Apostles to Bishops – The Development of the Episcopacy in the Early Church*, The Newman Press, New York/Mahwah, N.J. 2001, 61-62.

поменули, Јаковљево првенство и ауторитет практично већ постали једна недвосмислено утврђена еклисиолошка реалност у јерусалимској заједници.

Феномен појаве презвитера у јерусалимској цркви свакако је веома значајан за разумевање теме апостолског прејемства. Лука у Делима апостолским не објашњава на који начин је дошло до појаве презвитера, али у сваком случају као да је подразумевао да ће појава ове службе бити јасна онима који читају његов спис. Тако, појам презвитер или старешина означава службу са ауторитетом, која је била помињана још и у Старом Завету. Што се тиче новозаветног времена ова институција је постојала и у оновременој јудејској религији. Презвитери заједно са првосвештеником конституишу Санхедрин у Јерусалиму (Дап 4, 5 и 8, 23).²¹ Лука не даје никакву информацију о томе на који начин су презвитери били бирани и постављани на своје служење. Принципијелно посматрано, чини се да је умесно закључити да је као и у случају избора Седморице, читава заједница заједно са апостолима узимала учешће у избору јерусалимских презвитера. У сваком случају, јасно је да се о презвитерима говори као о личностима које активно учествују у разматрању критичних питања из живота ране Цркве. Наиме, након диспута у Антиохији око тога да ли је неопходно инсистирати на обрезању за хришћане из паганства, Павле, Варнава и још неки неки антиохијски хришћани су дошли у Јерусалим код „апостола и презвитера“ у вези са разматрањем овог питања (Дап 15, 2). На више места, у контексту овог догађаја се о презвитерима говори као о оним служитељима који су апостолима помогли да дођу до коначне одлуке (Дап 15, 6; 22-23). Следећи догађај у коме се презвитери појављују у Делима апостолским је Павлов последњи долазак у Јерусалим (21, 17-18). У Јерусалиму је тада био присутан Јаков брат Господњи, окружен презвитерима, а апостоли више нису били присутни на историјској сцени у том граду. Очигледно је дакле да је ова структура цркве (Јаков и презвитери) била већ дефинитивно оформљена у јерусалимској цркви. Презвитери се описују као служитељи који заједно са Јаковом разматрају ситуацију и учествују у разрешењу проблема (опис читаве ситуације је пропраћен коришћењем плурала). У овом смислу могло би се говорити о постојању неке врсте комбинованог предводништва или предводништва вођства у јерусалимској цркви.

---

²¹ Јудејске синагоге у расејању не користе термин презвитери већ термине ἀρχοντες и ἑρουντες.

Закључак

У контексту неколико догађаја из историје младе јерусалимске заједнице које смо навели, чини се да је јасно да је св. Лука у својим Делима апотолским пружио једну прилично кохерентну и јасну слику институционалног развоја унутар Јерусалимске цркве. Такође, могло би се констатовати да су животне прилике, еклисиолошки и институционални развој Јерусалимске цркве неупоредиво јасније осликани него развој цркава из паганског света, које се практично само летимично описују. Нарација у Делима апостолским оставља утисак као да у пракси и животу црква основаних међу незнабошцима постоји нека врста варијетета или разноликости у институционалном функционисању, нека врста веће еластичности за разлику од цркве у Јерусалиму, чији је еклисиолошки модел највероватније служио као парадигма за будуће устројавање цркава у медитеранском басену.²²

У сваком случају јасно је да је св. Лука желео да прикаже да је јерусалимско устројство имало велики утицај на еклисиолошке концепције Варнаве и Павла који су по његовом сведочењу постављали презвитере у црквама Листре, Иконијума, Дерве, Антиохије Писидијске итд. (Дап 14, 23). Са друге стране опет, у контрасту према овом извештају стоји чињеница да Павле нигде не говори о томе да је било где постављао презвитере. Напротив, он ову институцију уопште и не помиње. Изгледа да је она била веома ретка међу хришћанима из паганства међу којима је Павле оснивао своје заједнице. У овом смислу стиче се утисак да је Лука извршио својеврсно усаглашавање или хармонизацију еклисиологије павловских цркава са еклисиологијом јерусалимске заједнице која је заправо функционисала као Лукина еклисиолошка парадигма. Лукина наративна стратегија стога има за циљ да историју раног хришћанства представља једнообразнијом него што је она можда у стварности била. Лукин портрет ране цркве заправо представља покушај да се на примеру хармонизације апостола Павла и Јерусалима постигне хармонизација на глобалном плану, која би подразумевала хармонију између хришћана из јудејства и хришћана преобраћених из паганства.

Лукино разумевање апостолског служења сведочи о чињеници да је, услед промене историјских околности, дошло до извесне промене перспективе из које се ово служење посматрало. У новонасталим окол-

---

²²Између осталог, сама чињеница да Лука не даје никакве индикације о томе ко је рецимо основао цркву у Дамаску вероватно сведочи у прилог томе да је реч о људима чија репутација није била на тако виском нивоу као што је био случај са Дванаесторицом. Ово се може такође тврдити и за цркву Рима за коју такође немамо никакву информацију о томе ко ју је заправо и када тачно основао. Павле је наике писао заједници у којој „име Христово беше познато“ (Рим 15, 20), тј раније већ основаној цркви. Упореди: А. Ehrhardt, *The Apostolic succession – In the First Two Centuries of the Church*, Lutterworth Press, London 1953.

ностима, са постепеним опадањем интензивног ишчекивања Парусије у непосредно блиској будућности, и отварањем перспективе дуже историјске егзистенције Цркве, друга генерација хришћана је значај апостолског служења сагледавала пре свега у контексту аутентичног, ауторитативног сведочења о Христовој личности. Нераскидиво повезан са аспектом сведочења о Христу је аспект утемељења нових еклисијалних заједница широм света, као и борбе и изазови који прате утемељење, али и живот ових заједница. Чини се да је овај трећи, последњи поменути аспект борби и изазова младих хришћанских заједница представљао прекретницу у новој историјској епохи, тј. моменат преласка са Лукине на постапостолску епоху, у којој се у спектру значења апостолског служења препознају и јаче наглашавају неки нови мотиви. Ови нови мотиви се односе првенствено на компетенцију апостола да, поред фундаменталних капацитета да проповедају истинито Јеванђеље и да оснивају локалне цркве, установљују нове службе и институције (*oficium*).

Лукино поимање апостолског служења, оличеног у служењу Дванаесторице, његов опис овог служења и, нарочито, његов опис преносења овог служења на нове носиоце или судеонике у служењу (Јаков и презвитери) у историјском контексту Јерусалимске цркве, имали су кључан и далекосежан утицај у каснијем развоју институција Католичанске Цркве. Појављивање титуле презвитер (*πρεσβύτερος*) у Пастирским посланицама представља указатељ на чињеницу да је **црква у Јерусалиму континуирано јачала свој утицај** на цркве у незнабожачком свету. Са друге стране јасно је и да постоји развој и у супротном правцу, тј. утицај Павлове теологије у процесу стварања органске синтезе, условно речено, „павловске“ и „лукијанске“ еклисиологије. Наиме, у Првој посланици Петровој 2, 25 говори се о Христу као о „епископу и пастиру душа наших“ (*ποιμένας καὶ ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν ὑμῶν*), из чега се може видети да павловска титула „епископ“ (*ἐπίσκοπος*) овде бива схваћена као служба која се повезује са Христовим ауторитетом непосредно, тј. са његовим првосвештенством. Умесно је подсетити се на овом месту да је прва личност која је у Септуагинти била названа епископом била „Елеазар син Аарона свештеника“ (*ἐπίσκοπος Ἐλεάζαρ υἱὸς Ααρών τοῦ ἱερέως* – Бр 4, 16). Речи из Прве посланице Петрове 2, 25 представљају покушај да се успостави веза између Христовог првосвештенства и служења које је називано епископским и ово евентуално може помоћи у разјашњавању Петровог самоописивања као сапрезвитера (*συνπρεσβύτερος* – 1Пет 5, 1), где он пореди себе са презвитерима који су служили у малоазијским црквама. На овај начин као да се сугерише то да су прихваћени еклисиолошки критеријуми и стандарди јерусалимске цркве, где су апостоли и презвитери практично сједињени у једну групу (са додуше ипак посебним местом за апостоле), али генерално групу служитеља изнад које се веома јасно назире позиција Јакова брата Господњег.

Summary

Zdravko Jovanovic (Belgrade)

Luke's Understanding of the Apostolic Ministry

The present article identifies several stages in the development of reflections about the apostolic ministry in the early Christianity with particular emphasis on the assessment of this ministry in the theology of St. Luke. In this context, discussion includes topics such as the (non)existence of the analogy with external, non-Christian institutions, significance of the eschatological perspective for the Luke's theology as well as some basic criteria for his understanding of the authentic apostolic ministry.

Keywords: *ἀπόστολος*, ministry, Twelve, Jerusalem's primacy, apostle Paul, eschatological perspective, authority, Seven deacons, laying on of hands, James the brother of the Lord, presbyters.